

IRENEUSZ SŁOMA

250 LAT LITURGICZNEGO KULTU
SERCA JEZUSOWEGO W POLSCE – MEMORIAŁ BISKUPÓW
POLSKICH Z 1765 ROKU

250TH ANNIVERSARY OF THE LITURGICAL SACRED HEART OF JESUS WORSHIP
IN POLAND—POLISH BISHOPS MEMORIAL OF 1765

Abstract. The liturgical Solemnity of Most Sacred Heart of Jesus was approved 250 years ago. This solemnity is celebrated on the Friday after the octave of the Solemnity of the Most Holy Body and Blood of Christ (Corpus Christi). The Polish bishops Memorial of 1765 was really important document which helped in approval the Sacred Heart solemnity. That is why every Sacred Heart worshipper should read and know this document. 250th anniversary of approval this worship is the best time to do this. The Memorial presents the beginning of Sacred Heart worship history and meaning this worship for every worshipper. What is more this document shows arguments for approval of the liturgical solemnity of the Sacred Heart. Memorial shows clearly that orthodox Sacred Heart worship exist in the Church and this worship is accepted and still promoting by the Holy See. That is why this worship needs official approval of the appropriate form of the Mass, and breviary. Polish Bishops Memorial especially ask for approval of these texts for Poland. One of the reasons of it is Polish people are real Sacred Heart worshippers and they believe that this Heart helps them in every difficult situation.

Summarised by Ireneusz Słoma

Key words: the Sacred Heart of Jesus, Memorial from Polish Bishops to Pope Clement XIII about the Sacred Heart of Jesus worship, 250th anniversary of Most Sacred Heart of Jesus worship, the Solemnity of Most Sacred Heart of Jesus.

Rok 2015 jest czasem szczególnie ważnym dla czcicieli Najświętszego Serca Pana Jezusa. W tym bowiem roku mija 250 lat od oficjalnego zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską Uroczystości Serca Jezusowego oraz formularza Mszy św. i tekstów brewiarza dla Polski i rzymskiego Arcybractwa

Mgr IRENEUSZ SŁOMA – doktorant w Instytucie Liturgiki i Homiletyki, Wydział Teologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: sloairek@wp.pl

Serca Jezusowego. Rocznicą ta jest zatem wyjątkową okazją, by omówić treść *Memoriału Episkopatu Polskiego do Papieża Klemensa XIII o czci Najświętszego Serca Jezusowego*¹, który przypieczętował zatwierdzenie wspomnianej uroczystości i tekstów liturgicznych.

ZARYS HISTORII KULTU SERCA PANA JEZUSA

Serce Jezusa i Jego kult jest nierozłącznie związany z misterium Wcieleńia, Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa. Kult ten odsyła do całości zbawczych tajemnic Chrystusa oraz akcentuje obecną w nich nieskończoną miłość Boga do swego stworzenia². Mimo że w Kościele pierwszych wieków trudno mówić wprost o kulcie Serca Jezusa, to „pobożność i teologia chrześcijaństwa pierwszych wieków urzeczona była miłością Boga objawioną w ludzkim ciele Jezusa, choć używała innych niż my słów i innych symboli”³. W interpretacji i tłumaczeniach biblijnych tekstów posługiwano się takimi terminami, jak *κοιλία* [*koilia*], *νήδυια* [*nēdyia*] oraz *venter*, oznaczającymi ‘wnętrzości, łono’. Używano ich na określenie osobowego centrum człowieka w jego całokształcie cielesno-duchowym. Natomiast od czasów św. Tomasza z Akwinu zaczęto traktować serce jako pozostające w opozycji do rozumu i związane jedynie z uczuciami⁴. W okresie średniowiecza skupiono się na kulcie Męki Zbawiciela i jej znaczenia dla zbawienia człowieka. Szczególną uwagę zwracano na Ranę Boku Chrystusowego. Z czasem dostrzegano w tej ranie Serce Zbawiciela (m.in.: Egbert z Schönau, Mechtylda z Magdeburga, Gertruda Wielka, Henryk Suzo, Jan Eudes). Istotnym punktem rozwoju kultu Serca Jezusowego były objawienia, które otrzymała od Jezusa św. Małgorzata Maria Alacoque z Zakonu Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny⁵. Zbawiciel ukazał jej swoje Boskie Serce jako symbol miłości, którą Bóg darzy każdego człowieka. Nadto Serce to jest źródłem ratunku i pomocy dla rodzaju ludzkiego we wszystkich doczesnych strapieniach. Jezus w objawieniach wyrażał żal i smutek, że tak wielu ludzi

¹ W: L. POLESZAK. *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*. Kraków 2006 s. 553-591.

² Por. J. KRÓLIKOWSKI. *Wymowa teologiczna kultu Najświętszego Serca Jezusa racją uczczenia 250 rocznicy ustanowienia Jego święta*. W: *Odnówić Pamięć Boskiej miłości. 250 rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego (1765-2012)*. Kraków 2012 s. 15-19.

³ S. ŁUCARZ. *Symbolika przebitego boku Jezusa w nauczaniu Ojców Kościoła*. W: *Zawierzyć Sercu Jezusa*. Red. W. Kubik. Kraków 2011 s. 18.

⁴ Por. tamże s. 15-18.

⁵ Zwanych popularnie wizytkami.

odrzuca Bożą miłość, której szczególnym wyrazem jest Eucharystia. Dlatego też Chrystus w objawieniach wzywa do wynagrodzenia oraz ustanowienia święta Jego Najświętszego Serca w piątek po Oktawie Bożego Ciała⁶.

Po śmierci Małgorzaty Marii zarówno siostry wizytki, jak też wielu biskupów, a także władców zabiegało o ustanowienie wspomnianego już święta dla swoich diecezji czy też państw. Stolica Apostolska odpowiadała zazwyczaj odmownie. Po wielu prośbach Kongregacja Obrzędów pozwoliła, by po Oktawie Bożego Ciała księża celebrujący Mszę św. w kościołach zakonnych wizyttek używali formularza o Pięciu Ranach Pana Jezusa. Innym proszącym o podobne przywileje odmówiono⁷. Nie przeszkodziło to jednak w kierowaniu podobnych pism do Rzymu. Między innymi przedłożono pięć uroczystych suplik. Autorami byli: biskup Marsylii Henryk Belsunce, siostry wizytki, biskup krakowski Konstanty Szaniawski, król Polski August II oraz król Hiszpanii Filip V⁸. W Kongregacji Obrzędów poddano sprawę gruntownym badaniom. 30 lipca 1729 r. Kongregacja udzieliła odpowiedzi odmownej, obawiając się o niewłaściwe interpretowanie kultu Serca Jezusowego. Wśród przyczyn takiego postępowania Kongregacji należy wskazać nie w pełni rozpoznane jeszcze objawienia dane Małgorzacie Marii, toczącą się w ówczesnych realiach dyskusję na temat siedziby ludzkich uczuć oraz jansenistyczne pojmowanie kultu Jezusowego Serca⁹. Mimo negatywnej odpowiedzi Kongregacji rosła w Kościele liczba bractw i stowarzyszeń ku czci Bożego Serca¹⁰. Sprzyjało temu działanie samej Stolicy Apostolskiej, która dla poszczególnych bractw wydawała odpusty i przywileje, a także obdarzała nimi poświęcane Sercu Pana Jezusa ołtarze, kaplice i kościoły. Wciąż napływały do Rzymu prośby o oficjalne zatwierdzenie kultu Serca Jezusowego. Pochodziły one zarówno od władz państwowych, jak i kościelnych. Znaczącą rolę dla oficjalnego wprowadzenia kultu odegrał Memoriał biskupów polskich z 1765 r.¹¹ On

⁶ Por. J. MISIUREK. *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*. Lublin 2014 s. 13-36.

⁷ Por. E. BULANDA. *Summa teologiczna teologii dogmatycznej pasterskiej i życia duchowego, zawarta w kulcie Najświętszego Serca Pana Jezusa, jak go pojmuje encyklika „Haurietis aquas”*. W: PIUS XII. *Encyklika „Haurietis aquas” i komentarz*. Kraków 1980 s. 3-5.

⁸ Por. tamże s. 4-5; por. W. MOCYDLARZ. *Serce Jezusa w liturgii*. Kraków 2009 s. 35-40.

⁹ Por. L. POLESZAK. *Intronizacja Najświętszego Serca Jezusowego, wypowiedzi Magisterium Kościoła, historia i teologia*. Kraków 2008 s. 11-12.

¹⁰ Dużą rolę w propagowaniu tego kultu i jego obronie odegrali jezuici. Zob. W. MOCYDLARZ. *Serce Jezusa w liturgii* s. 32-35; J. HOJNOWSKI. *Towarzystwo Jezusowe*. W: TENZE. *Słownik kultu Serca Jezusowego*. Kraków 2000 s. 240-241.

¹¹ Por. W. MOCYDLARZ. *Serce Jezusa w liturgii* s. 40-42. Debata nad prośbą biskupów polskich była burzliwa, a znaczący wpływ na jej pozytywne rozpatrzenie mieli Jan Chrzyciel Ale-

to przeważał nad zatwierdzeniem święta Serca Zbawiciela i tekstów liturgicznych dla Polski i Arcybractwa Serca Jezusowego w Rzymie. Uczynił to papież Klemens XIII dekretem *Instantibus* z 6 lutego 1765 r.¹², natomiast 23 sierpnia 1856 r. Pius IX wprowadził święto Serca Pana Jezusa w całym Kościele¹³. Warto zatem przeanalizować treść wspomnianego Memoriału.

MEMORIAL¹⁴

Biskupi polscy, rozpoczynając Memoriał od prośby o zatwierdzenie i pozwolenie na używanie formularza Mszy św. i tekstów brewiarza o Najświętszym Sercu Jezusa, wyrażają nadzieję na pozytywne jej rozpatrzenie ze względu na sam fakt czci wobec Serca Jezusa, powagę proszących oraz przedstawione w Memoriale argumenty (nr 1). Następnie zostało wskazane podobieństwo historyczne między świętem¹⁵ Bożego Ciała a kultem Serca Pana Jezusa. Znajduje się tutaj również przypomnienie, że w Kościele istnieją święta związane z prywatnymi objawieniami, jak na przykład „zjawienie się św. Michała, Uroczystość Matki Boskiej Szkaplerznej i bardzo wiele innych” (nr 5). Dalej podkreślone zostaje znaczenie uroczystości Bożego Ciała. Wzięła ona swój początek z prywatnego objawienia oraz napotkała na swojej drodze mnóstwo przeciwności i zniewag ze strony wielu ludzi. Mimo wszystkich tych trudności uroczystość została zatwierdzona w 1264 r.¹⁶ dla całego Kościoła (nr 6-10). Zauważając tutaj szczególne podobieństwo z zabiegami o rozszerzenie kultu Serca Jezusa, autorzy Memoriału omawiają krótko żywot św. Małgorzaty Marii, zwracając uwagę na wiele trudności, jakich doświadczyli propagatorzy kultu Serca Jezusowego. Dalej zostaje

giani, Jan Franciszek Albani oraz Kajetan Forti. Specjalnym przedmiotem kultu jest fizyczne Serce Jezusa jako symbol miłości i pokory. Natomiast motywem tego kultu jest potrójna miłość tego Serca: Boża miłość niestworzona (przyczyna Wcielenia), stworzona miłość posłuszna niestworzonej aż do śmierci krzyżowej, ludzka uczuciowa miłość, która kształtowana przez Bożą miłość, staje się modelem cnót cichości i pokory. Por. L. POLESZAK. *Zarys historii kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa na przestrzeni ostatnich stuleci*. W: *Zawierzyć Sercu Jezusa* s. 43.

¹² W związku z tym Polska bywa nazywana drugą, zaraz po Francji, ojczyzną kultu Serca Jezusowego. Por. J. GAWEL. *Tobie oddaję się i poświęcam. Poświęcenie się Najświętszemu Sercu Jezusowemu*. Kraków 2014 s. 112.

¹³ J.S. PELCZAR. *Najśodsze Serce Jezusowe. Książka do modlenia*. Przemysł 1905 s. 342.

¹⁴ Numeracja podana w nawiasach za: POLESZAK. *Serce Jezusa* s. 553-591.

¹⁵ Pojęcie „święto” i „uroczystość” są niejednokrotnie używane w Memoriale zamiennie, dlatego też tak będą używane w jego omawianiu.

¹⁶ Zob. M. KUNZLER. *Liturgia kościoła*. Poznań 1999 s. 680-683.

podkreślone, że powstaje wiele książek omawiających wspomniany kult oraz istnieje wiele bractw czczących to Serce, które obdarzane są przez Stolicę Apostolską licznymi odpustami. Ponadto w wielu diecezjach francuskich biskupi udzielają pozwoleń na obchodzenie święta Serca Jezusowego. Nadto w Mszałach kilku diecezji, różnych od Mszału Rzymskiego, znalazła się Msza własna na piątek po Oktawie Bożego Ciała, poświęcona Sercu Jezusa. Uczynili tak m.in. arcybiskup Besançon, biskup St. Langres, arcybiskup Lyonu, a także prymas Francji, wzywając w orędziu z 1718 r., by w całej jego diecezji została zaprowadzona ta uroczystość. Święto to zaczął obchodzić także zakon św. Benedykta we Francji (nr 12-17).

Memoriał przypomina też, że w czasach zarazy, która miała miejsce we Francji w Prowansji, poświęcono się Sercu Jezusa i obiecano obchodzić uroczystość ku Jego czci. W następstwie tych wydarzeń zaraza w cudowny sposób ustała, co wzmogło jeszcze bardziej kult Jezusowego Serca. Powoli rozszerzał się on po całym świecie (nr 18-20). Omawiany dokument podkreśla, że tak szybki rozwój kultu „doprawdy graniczy z cudem; gdyż wydaje się, że to nie mogło się stać bez natchnienia Bożego, by tak liczne narody, różniące się miejscem zamieszkania, psychiką, obyczajami i dążnościami, z żarliwością przyjęły nowe nabożeństwo, o którym wprawdzie ani nie słyszały, ani też nie wiedziały, i to bez wspólnego porozumienia”(nr 20). W tym wydarzeniu tym bardziej daje się rozpoznać wolę Bożą, „gdy się zwróci jeszcze uwagę na to, że nabożeństwo do Serca Jezusowego nie posiadało zwykłej pomocy do jego rozszerzenia; przed owym bowiem czasem nie popierała go żadna szczególna opieka, ani jakiego króla czy kraju, ani jakiej społeczności świeckiej czy zakonnej, jak to się zdarzało w innych pobożnych dziełach” (nr 20). Dla potwierdzenia tego stwierdzenia zostaje podane, że Serce Jezusa odbiera cześć we wszystkich prowincjach „Włoch, Niemiec, Francji, Hiszpanii, Portugalii, Szwajcarii, Czech, Węgier, Belgii, Piemontu, Sabaudii”, a nadto cześć wobec Bożego Serca dotarła „do Imperium Chińskiego, do Indii, Persji, Syrii, Meksyku, Kanady i do wysp amerykańskich” (nr 21-22). Kult Serca Jezusowego został także przyjęty przez „Benedyktynów, Augustianów, Celestynów, Karmelitów, Dominikanów, Franciszkanów, Trynitarzy, Braci Mniejszych, Barnabitów, Brygidek, Kapucynów, w Towarzystwie Jezusowym i u Pijarów” (nr 23).

ISTOTA KULTU SERCA PANA JEZUSA

Biskupi polscy, wskazując na początek i rozwój czci Serca Jezusowego w wielu krajach, omawiają następnie istotę tegoż kultu. Najpierw odwołują się do praktyki Kościoła, jaką jest okazywanie czci świętym z racji cnót będących ich udziałem. Szczególną do tego okazją są specjalne dni z własnym oficjum mszalnym czy brewiarzowym. Następnie wskazują na istnienie wielu uroczystości ku czci Jezusa Chrystusa, w których głównym podmiotem kultu jest Osoba Zbawiciela, która odbiera cześć z różnych względów, takich jak Jego dzieciństwo, cierpienie czy tryumf Zmartwychwstania lub Wniebowstąpienia. Pasterze Kościoła w Polsce wskazują też, że istnieje wiele świąt związanych z prywatnymi objawieniami. Te zaś święta najpierw były przyjmowane przez poszczególne Kościoły lokalne, a potem znajdowały akceptację i zatwierdzenie u Stolicy Apostolskiej. Podkreślone zostaje tutaj, że taki sposób działania jest „zgodny tak wolą Bożą, jak i z ludzką ułomnością”, gdyż przez autentyczne objawienia lub cuda widać Boże działanie, ludzie zaś doświadczają swego rodzaju nowości, która ożywia ich pobożność (nr 24-25).

Omawiany dokument Polskiego Episkopatu wskazuje, że dzięki rozważeniu trzech wymienionych w nim świąt będzie widoczna słuszność przedkładanej prośby o oficjum mszalne i brewiarzowe. Wymieniają takie uroczystości, jak: Najświętszego Imienia Jezus, Bożego Ciała, Pięciu Ran Chrystusa Pana (nr 26).

Święto Najświętszego Imienia Jezus nie ma liturgicznych świadectw przed XIII wiekiem. Mimo to jego wyraz znaleźć można w *Medytacjach* św. Anzelma (ok. 1070 r). Podobnym świadectwem jest hymn *Jesu dulcis memoria* z XII wieku. Szczególnym propagatorem kultu był św. Bernardyn ze Sieny. Apogeum rozwoju tego kultu przypada na XV wiek. W 1721 r. zaś papież Innocenty XIII wprowadził święto Imienia Jezus w całym Kościele w 2 niedzielę po Epifanii. W 1913 r. przeniesiono je na 2 stycznia lub najbliższą po tym dniu niedzielę. Po reformie II Soboru Watykańskiego formularz Mszy tego obchodu liturgicznego umieszczono pośród Mszy wotywnych. Mszał z 2008 r. przeniósł formularz na dzień 3 stycznia jako wspomnienie dowolne¹⁷. Biskupi polscy w Memoriale zwracają uwagę, że głównym przedmiotem czci w kulcie Imienia Jezus jest cała osoba Chrystusa Pana. Samo imię „Jezus” jest zatem w tym wspomnieniu drugorzędnym

¹⁷ Por. B. NADOLSKI. *Imienia Jezus*. W: TENŻE. *Leksykon liturgii*. Poznań 2006 s.537-538.

przedmiotem kultu. Przyczyną czci jest natomiast unia hipostatyczna oraz tajemnice zawarte w imieniu „Jezus” (nr 27).

Uroczystość Bożego Ciała została wspomniana już na początku Memoriału w celu zaznaczenia podobieństwa między drogą zmierzającą do wprowadzenia tej uroczystości w całym Kościele a rozwojem kultu Serca Jezusowego (nr 3-11). Zostaje tutaj wskazane, że najważniejszym przedmiotem Uroczystości Bożego Ciała jest „cały niepodzielny Chrystus Pan, znajdujący się w Eucharystii. Drugorzędnym zaś i mniej istotnym przedmiotem tej czci [...], lecz jednak prawdziwym, jest Ciało Chrystusa, które daje nazwę tej uroczystości i któremu z szczególnej i osobliwej pewnej racji oddaje się cześć i uwielbienie” (nr 28). Podstawą tego kultu jest zjednoczenie Boskiej Osoby Słowa z Ciałem eucharystycznym i sam dar, jakim jest Realna Obecność Chrystusa pod postacią chleba. Opisywana uroczystość została ustanowiona zatem w tym celu, by pamiętać o tym, jak wielkim darem jest Realna Obecność Chrystusa pod postacią chleba, oraz wynagradzać zniewagi wyrządzone Zbawicielowi, szczególnie podczas Jego męki (nr 28).

Święto Pięciu Ran Chrystusa związane jest przede wszystkim ze szczególną czcią okazywaną Męce Pańskiej. Zwracanie uwagi na rany Chrystusa niejednokrotnie służyło za główny argument dotyczący realności Ciała Chrystusa oraz znaczenia i sensu męki krzyżowej. Święto Pięciu Ran obchodzono w piątek trzeciego tygodnia Wielkiego Postu. Formularz Mszy, rozpoczynający się od słowa *Humiliavit*, był powszechnie znany na początku wieku XIV na terenie Francji, Włoch, Niemiec, Niderlandów i w Polsce. Po Soborze Trydenckim znalazł się on w zbiorze Mszy wotywnych pt. *De Passione Domini*¹⁸. Memoriał przypomina, że w Świącie Pięciu Ran głównie czci się Chrystusa cierpiącego, drugorzędnym zaś przedmiotem czci są zadane Jezusowi rany. A zatem „podstawą czci jest Osoba Słowa, a zarazem i cierpienia, jakie poniósł w tych częściach Ciała, którym zadano Rany” (nr 29).

Po przedstawieniu powyższych świąt i uroczystości zostaje wskazana istota i przedmiot czci Jezusowego Serca. Powołując się na objawienie dane św. Małgorzacie Marii Alacoque, uwidatnia się, że kultu tego pragnie sam Zbawiciel, podając za przedmiot czci „swe Najświętsze Serce, nie tylko jako symbol wszystkich uczuć wewnętrznych, lecz samo w sobie” (nr 32). Fundamentem czci tegoż Serca jest natomiast miłość Zbawiciela do rodzaju ludzkiego oraz udręka Jezusa z powodu zniewag, jakich doznaje On od ludzi, zwłaszcza w Eucharystii. Odkrywanie tej rzeczywistości i świadomo-

¹⁸ Por. *Bóg bliski. Historia i teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*. Red. Cz. Drażek, L. Grzebień. Kraków 1983 s. 97-99; Por. B. NADOLSKI. *Rany Chrystusa* s. 1280.

mość, jak wielką jest zniewaga wobec tej miłości obecnej w Eucharystii, winna pobudzać czcicieli Bożego Serca do odpowiedzi miłości i wynagrodzenia za wszystkie zniewagi wobec Zbawiciela (nr 32). Zostaje tutaj podkreślone, że wspomniane wcześniej święta mają odmienny przedmiot kultu niż cześć Serca Jezusa. Ponadto należy uznać, że Serce to jest także godne kultu, a cokolwiek mogłoby się tej czci sprzeciwiać, przeciwstawiałoby się także wspomnianym trzem świętom. Przedmiot kultu „łączący w sobie: Serce Jezusa, Jego Duszę i Osobę Syna Bożego wraz ze wszystkimi łaskami i skarbami niebieskich darów, jak również z cnotami własnymi tego Najświętszego Serca, wreszcie z otrzymaną na krzyżu Raną Jego, z której, cokolwiek pozostało było Krwi, do ostatniej kropli za nas przelał po śmierci; oto, co w tym nabożeństwie podaje się czci wiernych!” (nr 33). W omawianym Memoriale znajduje się także odniesienie do dyskusji dotyczącej siedziby uczuć ludzkich. Zauważone zostaje, że „jakkolwiek serce ludzkie we właściwym znaczeniu nic ze swego nie wnosi do przysparzania duchowej miłości, to jednak jest jej przyczyną nadrzędną i siedzibą miłości uczuciowej, która zwykła prowadzić drogą naturalną ku duchowej” (nr 35). Tutaj zostają podane przykłady takich świętych, jak Filip Neri, Teresa z Ávila, Piotr z Alkantary, Franciszek Ksawery, Stanisław Kostka i Maria Magdalena de Pazzi, których żywa relacja z Bogiem przejawiała się także w powiększeniu serca, jego przebicciu grotem czy też rozpalonej piersi. Dalej zaś zostaje zauważone, że „początek miłości zaczyna się od serca i przez nie właśnie dusza skłania się ku miłowaniu, tak miłość poczęta z wspólnoty ducha i ciała zstępuje do serca” (nr 36). Jak więc widać, zauważona zostaje łączność wspólnoty ducha i ciała w odniesieniu do tajemnicy miłości, dlatego też „Serce Chrystusa Pana do miłości, którą nas tak bardzo umiłowało, wiele wniosło w swoisty sposób i doświadczyło zupełnie podobnych uczuć i wzruszeń, jakich doznają serca innych ludzi, miłujących w sposób naturalny” (nr 37). To zaś jest jednym z motywów odpowiedzi miłości człowieka na dar miłości Boga. Można także dopatrywać się tutaj pewnego powrotu do rozumienia Serca Zbawiciela w sposób właściwy terminom, jakich używano w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, o czym wspomniano na początku artykułu.

SŁUSZNOŚĆ USTANOWIENIA UROCZYSTOŚCI SERCA PANA JEZUSA

Po przedstawieniu wspomnianych już racji biskupi polscy dalej argumentują potrzebę oficjum mszalnego i brewiarzowego. Zaznaczają, że Serce

Jezusa jest najbardziej odpowiednim przedmiotem czci dla wiernych, gdyż pobudza ich myśli i uczucia do kontemplowania miłości Zbawiciela do ludzi oraz zadośćuczynienia za wszelkie doznane przez Chrystusa zniewagi i cierpienia w trakcie całego ziemskiego życia, aż po śmierć krzyżową. Dlatego piszą: „do tego dodaj żar miłości, którym To Serce płonęło; dodaj najgorętsze pragnienia naszego zbawienia, które nieustannie Je ożywiały; dodaj Ranę otworzoną włócznią na krzyżu, a zrozumiesz, jakim prawem ustanowiona została uroczystość pięciu Ran i jakim – albo nawet większym – prawem musiała być ustanowiona uroczystość ku uczczeniu Serca Jezusowego” (nr 41). Jeszcze jedną słuszną przyczyną tego kultu jest wynagrodzenie zniewag, jakich Chrystus doznaje w tajemnicy Eucharystii (nr 42).

W kolejnych słowach Memoriału wskazuje się, że słusność ustanowienia Uroczystości Serca Jezusowego wraz z własnymi formularzami Mszy i brewiarza widoczna jest w czci oddawanej Sercu Zbawiciela publicznie i za zgodą Stolicy Apostolskiej. Dlatego też autorzy dokumentu piszą: „nie prosimy, by ustanowiono jakąś nową uroczystość albo wprowadzono jakiś nowy kult w Kościele dotąd nieznanym, lecz staramy się tylko o uzupełnienie uroczystości już ustanowionej, rozpowszechnionej i utrwalonej w całym świecie chrześcijańskim za zgodą i aprobatą nie tylko Biskupów, lecz także Papieży” (nr 43). Następnie ukazują, że za zgodą Stolicy Apostolskiej istnieje na świecie wiele bractw oddających cześć Sercu Pana Jezusa i obchodzących swoje patronalne święto zazwyczaj w piątek po Oktawie Bożego Ciała. Rzym wielu z tych bractw udzielił odpustów związanych z patronalnym świętem, a także obdarzał podobnymi odpustami kościoły, kaplice lub ołtarze poświęcone Sercu Jezusowemu. Biskupi polscy zaznaczają, że do czasu przedstawianego przez nich Memoriału Stolica Apostolska wydała ponad 1800 breve o odpustach dla licznych bractw Serca Jezusowego. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje bractwo powstałe w Rzymie, które w 1732 r. zostało przez papieża podniesione do godności arcybractwa (nr 44-47). Według polskich hierarchów istnienie tych bractw jest już formą kultu Serca Pana Jezusa aprobowaną przez Rzym, gdyż „ta cześć jest nie tylko tolerowana lub dozwolona, lecz pozytywnie przez Stolicę Apostolską dla tegoż Serca Jezusowego udzielona i przyznana, a w następstwie tego bez jawnego uszczerbku powagi dla tejże Stolicy Apostolskiej nie można więcej podawać w wątpliwość istnienia tejże czci, jej dostojności oraz zgodności z religią i nauką Kościoła” (nr 50).

Polski Episkopat przypomina także, że Rzym udzielał odpustów w święta patronalne wspomnianych bractw, nie było jednak mowy o własnym oficjum mszalnym czy brewiarzowym w takim dniu. W opinii biskupów takie teksty

„powiększają i uzupełniają, lecz nie stanowią tej omawianej formy kultu; gdyż święto a Oficjum ze Mszą własną są to dwie oddzielne, rozłączone i różne formy kultu” (nr 52). Opierają się oni w tym miejscu na nauczaniu Benedykta XIV, który wśród objawów czci oddawanej świętym teksty Mszy i brewiarza umieszcza na czwartym miejscu¹⁹. Dalej biskupi wskazują, że we wspomnianych breve o odpustach dla bractw Serca Jezusowego wprost jest mowa o takiej nazwie bractwa, natomiast choć wspomina się o święcie patronalnym danego bractwa, nigdy nie było określane ono mianem „Uroczystości Najświętszego Serca Jezusowego” lub podobnym. Argumentami za wprowadzeniem uroczystości, które biskupi podają jest fakt, że przez udzielanie odpustów dla wspomnianych bractw, papież „święto Serca Jezusowego dopuszczają, aprobuja i popierają” (nr 53). Co więcej, sam adresat Memoriału, papież Klemens XIII, jako kleryk był członkiem Rzymskiego Arcybractwa Serca Jezusowego. Natomiast w 1762 r., już jako papież, udzielił odpustu zupełnego wszystkim wiernym, którzy w piątek po Oktawie Bożego Ciała nawiedzą kościół św. Teodora, należący do Bractwa Najświętszego Serca Jezusowego w Rzymie (nr 55). To zaś i wiele innych pozwoleń i udzielonych odpustów wskazuje, że „ten kult przez tyle ponawianych i ujawnionych aktów po całym świecie już od dawna przez tę samą Stolicę Apostolską został dozwolony, przyjęty, zatwierdzony i rozszerzony” (nr 56), a także „papież przez udzielanie odpustów nie tylko kult kościelny aprobuja i umacniają, lecz prócz tego usiłują go pomnożyć i rozszerzyć” (nr 57).

POTRZEBA WPROWADZENIA WŁASNYCH TEKSTÓW MSZY I BREWIARZA

W dalszych słowach Memoriału zostaje wskazane, że skoro kult Serca Jezusowego jest obecny niemal w całym świecie oraz jest aprobowany przez Stolicę Apostolską, jego autorzy mają prawo stwierdzić: „gdy zabiegamy o Oficjum i Mszę o tymże Sercu własną, nie domagamy się wprowadzenia nowego kultu czy uroczystości, lecz tylko dopełnienia i rozszerzenia tegoż kultu już istniejącego i za wspólną zgodą Kościoła przez wiernych bardzo żarliwie przyjętego i w praktykę wprowadzonego” (nr 60). Następnie przypominają, że do tej pory żadna prośba o oficjum Mszy czy brewiarza ku czci Chrystusa Pana nie spotkała się z odmową. Oprócz tekstów związanych

¹⁹ Zob. BENEDICTUS XIV. *De servorum Dei beatificatione, et beatorum canonisatione*. W: *Benedicti XIV Opera omnia*. Venetia 1767.

z tajemnicami Życia, Męki i Zmartwychwstania Chrystusa, ustanowiono też oficja dla Bożego Ciała, Krwi Chrystusa, Pięciu Ran, Imienia Jezus czy Krzyża Pańskiego. Wszystkie zaś te oficja odnoszą się w swej istocie do Osoby Chrystusa (nr 65). Dlatego też, jak piszą polscy hierarchowie, „staramy się o uroczystość Serca tegoż Pana naszego Jezusa Chrystusa: Serca, mianowicie, bez żadnej wątpliwości najwspanialszego wśród wszystkiego, co stworzone, Serca Najświętszego i najpełniejszego boskości; Serca obejmującego najwznioślejsze tajemnice; Serca, nad które nie może wiernym podać nic szlachetniejszego ani znakomitszego, w odniesieniu zaś do ludzi nic słodszy, nic godniejszego miłości i owocniejszego; nic, co by mogło bardziej wzniecać miłość dla Chrystusa; nic, co by bardziej pobudzało do okazywania należnej czci Chrystusowi utajonemu w Sakramencie Eucharystii” (nr 66). Następnie autorzy Memoriału odwołują się do racji przemawiających za pozwoleniem na własne teksty Mszy i brewiarza podanych przez Benedykta XIV. Pierwszą z nich są wielkie zgromadzenia wiernych biorące udział w uroczystościach, drugą rozszerzanie się kultu, trzecią wznoszenie kościołów i ołtarzy poświęconych Sercu Jezusa, ostatnią zaś prośby władz państwowych, ich przedstawicieli oraz memoriały biskupów. Wszystko to w sprawie wprowadzenia Uroczystości Serca Jezusowego bez wątpienia ma miejsce, co zostało już wspomniane we wcześniejszych słowach Memoriału (nr 68).

Omawiany dokument w sposób szczególny zawiera prośbę o pozwolenie na własne teksty Mszy św. i brewiarza dla Polski. Wskazuje on, że „jeśli chodzi o Królestwo Polskie, trzeba zaznaczyć, że wszędzie pulsuje dla Najświętszego Serca Jezusowego najwyższe przywiązanie, nabożeństwo i żarliwa miłość Wiernych, która bez wątpienia zapuściła głębsze korzenie w tymże Królestwie Polskim” (nr 74). Przypomina też, że widoczne jest to w wielu listach królów i biskupów skierowanych już wcześniej do Stolicy Apostolskiej. Nadto wskazuje, że istnieje jeszcze jedna bardzo ważna okoliczność, którą w odniesieniu do Królestwa Polskiego należy wziąć pod uwagę, a „mianowicie najżywszą jego mieszkańców nadzieję wydobyć się przez to nabożeństwo do Najświętszego Serca Jezusowego z ogromnych niebezpieczeństw i powszechnych klęsk, albo zagrażających temu Królestwu, albo dręczących je, które to klęski, jak wiadomo, do dziś trwają” (nr 76). W związku z tym pojawia się kolejny argument przemawiający za pozwoleniem na oficjum mszalne i brewiarzowe. Zostaje on podany za o. Guyetem²⁰. Jest nią nadzieja otrzymania łaski zarówno doczesnej, jak i duchowej za

²⁰Zob. Ch. GUYET. *Heortologia: sive de festis propriis locorum et ecclesiarum*. Venetia 1729.

wstawiennictwem przyzywanego orędownika. Jak widać, zachodzi to wyraźnie w kulcie Serca Jezusowego.

Biskupi Polscy zaznaczają, że do Memoriału dołączają do wyboru Stolicy Apostolskiej teksty Mszału i brewiarza, które w różnych miejscach są używane od długiego czasu. Jako daty tej uroczystości upraszają piątku po Oktawie Bożego Ciała, gdyż jest to zgodne z jej treścią oraz prawie powszechnie przyjętą praktyką diecezji, kościołów i bractw, a zwłaszcza Arcybractwa Najświętszego Serca Pana Jezusa w Rzymie (nr 79-80). Dokument kończy wezwanie: „«Najświętsze Serce Jezusa, przyjdź Królestwo Twoje» w naszej Ojczyźnie przez Niepokalane Serce Maryi królującej nam na Jasnej Górze!”

*

Memoriał Biskupów polskich sprzed 250 lat w jednoznaczny sposób przedstawił potrzebę wprowadzenia Uroczystości Serca Jezusowego z własnymi tekstami oficjum mszalnego i brewiarzowego. Uczynił to, wskazując na początki kultu Serca Bożego, jego rozwój oraz istotę, wyraźnie dostrzegając w istnieniu tego kultu wolę Bożą. Wyeksponował to poprzez przypomnienie istoty objawień danych św. Małgorzacie Marii Alacoque oraz ukazanie szybkiego rozprzestrzeniania się czci Serca Zbawiciela po całym świecie wraz ze zbawiennym wpływem tego nabożeństwa. Wykazał to, przedstawiając wzrastającą liczbę ksiąg poświęconych temu zagadnieniu, rozwój bractw oddających cześć temuż Sercu, cuda doznane dzięki poświęceniu się osób i miast Bożemu Sercu, wznoszenie świątyń i ołtarzy pod wezwaniem tego Serca. Co więcej, uwypuklił ścisły związek niektórych świąt w Kościele katolickim, związanych z prywatnymi objawieniami, co także ma miejsce wobec kultu Serca Jezusowego. Przedstawił także trzy święta, które choć związane są z szeroko pojętą treścią kultu Bożego Serca, to jednak domagają się wprowadzenia wspomnianego obchodu liturgicznego, by uczynić zadość życzeniu samego Chrystusa, uwypuklić szczególny aspekt Jego misterium i ożywić pobożność wiernych. Nadto omawiany dokument stwierdził, że takie znaczenie dostrzega też najwyższa władza kościelna, nie tylko nie zaprzeczając prawowierności kultu, lecz także pozwalając i propagując kult Jezusowego Serca w licznych przywilejach. To zaś z samej natury rzeczy zmierza do ustanowienia oficjalnej uroczystości z własnymi tekstami Mszy i brewiarza jako dopełnienia kultu już powszechnie istniejącego. Prośba ta w sposób szczególny związana jest z pragnieniami Polaków, wśród

których ów kult ożywia wiarę i pobudza nadzieję na Bożą pomoc wobec doświadczanych dziejowych trudności. Jak już wspomniano, zatwierdzenie uroczystości wraz z tekstami liturgicznymi stało się faktem dla Polski i Arcybractwa Serca Jezusowego w Rzymie w 1765 r., dla całego zaś świata w 1956 r.

BIBLIOGRAFIA

- BENEDICTUS XIV: De servorum Dei beatificatione, et beatorum canonisatione. W: *Benedicti XIV Opera omnia*. Venetia 1767.
- Bóg bliski. Historia i teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa. Red. Cz. Drązek, L. Grzebień, Kraków 1983.
- BULANDA E.: Summa teologiczna teologii dogmatycznej pasterskiej i życia duchowego, zawarta w kuldzie Najświętszego Serca Pana Jezusa, jak go pojmuje encyklika „Haurietis aquas”. W: PIUS XII. Encyklika „Haurietis aquas” i komentarz. Kraków 1980.
- GAWEL J.: Tobie oddaję się i poświęcam. Poświęcenie się Najświętszemu Sercu Jezusowemu. Kraków 2014.
- GUYET Ch.: *Heortologia: sive de festis propriis locorum et ecclesiarum*. Venetia 1729.
- HOJNOWSKI J.: Towarzystwo Jezusowe. W: TENZE. Słownik kultu Serca Jezusowego. Kraków 2000 s. 240-241.
- KRÓLIKOWSKI J.: Wymowa teologiczna kultu Najświętszego Serca Jezusa racją uczczenia 250. rocznicy ustanowienia Jego święta. W: *Odnówić Pamięć Boskiej miłości. 250. rocznica ustanowienia święta Najświętszego Serca Jezusowego (1765-2012)*. Kraków 2012.
- KUNZLER M.: *Liturgia kościoła*. Poznań 1999.
- KUŹMAK K.: Imię Jezus. II. Kult i bractwa. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 7. Lublin 1997 kol. 64.
- ŁUCARZ S.: Symbolika przebitego boku Jezusa w nauczaniu Ojców Kościoła. W: *Zawierzyć Sercu Jezusa*. Red. Kubik W. Kraków 2011 s. 15-30.
- Memoriał Episkopatu Polskiego do Papieża Klemensa XIII o czci Najświętszego Serca Jezusowego. W: L. POLESZAK. *Serce Jezusa w dokumentach Kościoła*. Kraków 2006 s. 553-591.
- MISIUREK J.: *Źródło życia i świętości. Polska teologia kultu Najświętszego Serca Jezusa*. Lublin 2014.
- MOCYDLARZ W.: *Serce Jezusa w liturgii*. Kraków 2009.
- NADOLSKI B.: *Leksykon liturgii*. Poznań 2006.
- PELCZAR J.S.: *Najsłodsze Serce Jezusowe. Książka do modlenia*. Przemyśl 1905.
- POLESZAK L.: *Intronizacja Najświętszego Serca Jezusowego. Wypowiedzi Magisterium Kościoła, historia i teologia*. Kraków 2008.
- POLESZAK L.: *Zarys historii kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa na przestrzeni ostatnich stuleci*. W: *Zawierzyć Sercu Jezusa*. Red. Kubik W. Kraków 2011 s. 31-51.

250 LAT LITURGICZNEGO KULTU SERCA JEZUSOWEGO W POLSCE
– MEMORIAŁ BISKUPÓW POLSKICH Z 1765 ROKU

Streszczenie

250 lat temu zostało zatwierdzone liturgiczne święto Serca Pana Jezusa. Obchodzone jest ono w piątek po Oktawie Uroczystości Ciała i Krwi Pańskiej (potocznie zwanej Bożym Ciałem). Dokumentem, który niejako przypieczętował zatwierdzenie tego święta, był Memoriał biskupów polskich z 1765 r. Dlatego też każdy czciciel Bożego Serca powinien przeczytać i znać ten dokument. 250 rocznica zatwierdzenia uroczystości jest do tego najlepsza okazją. Dokument przedstawia początek historycznego rozwoju kultu Serca Jezusowego i jego znaczenie dla każdego wiernego. Co więcej, dokument ten pokazuje argumenty za wprowadzeniem liturgicznego obchodu święta Serca Zbawiciela. Memoriał stwierdza wyraźnie, że w Kościele istnieje i rozwija się prawowitny kultu Serca Jezusowego, przyjęty i stale promowany przez Stolicę Apostolską. Dlatego też domaga się on wprowadzenia właściwego formularza Mszy św. i brewiarza. Biskupi polscy w Memoriale proszą w szczególny sposób o zatwierdzenie wspomnianych tekstów dla Polski. Jednym z powodów jest żywa cześć Narodu Polskiego wobec Bożego Serca oraz związane z tym kultem jego nadzieje.

Słowa kluczowe: Serce Jezusa, Memoriał Episkopatu Polskiego do papieża Klemensa XIII o czci Najświętszego Serca Jezusowego, 250 rocznica kultu Serca Pana Jezusa, Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa.